

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาถึงความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชน ภายใต้บริบทการขยายอำนาจของรัฐในการควบคุมทรัพยากร และการขยายตัวของอำนาจตลาด โดยใช้กรอบคิดหลักสามประการคือ ประการที่หนึ่ง การขยายอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากร ประการที่สอง ศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ประการที่สาม ความซับซ้อนของสิทธิในการจัดการทรัพยากร การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขของความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชน และเพื่อวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้ง รวมทั้งสังเคราะห์การทับซ้อนของอำนาจที่หลากหลายภายในชุมชน รวมทั้งจะนำเสนอผลสรุปจากการศึกษา ซึ่งจะแบ่งเป็นสามหัวข้อ คือ 1) ข้อค้นพบที่สำคัญ 2) ข้อโต้แย้งทางทฤษฎี และ 3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสังคม

6.1 ข้อค้นพบที่สำคัญ

ประเด็นที่ 1 ช่องว่างทางอำนาจ ภายใต้บริบทของการขยายอำนาจของรัฐในการจัดการทรัพยากร และการขยายอำนาจของตลาดเข้าสู่หมู่บ้าน พบว่าได้สร้างความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชน เพราะชาวบ้านมีความต้องการใช้ทรัพยากรสูงขึ้น ในด้านหนึ่งการขยายอำนาจของรัฐได้สร้างความไม่มั่นคงในการถือครองพื้นที่ป่า ที่จัดการโดยหลักสิทธิการใช้และสิทธิชุมชน โดยอำนาจท้องถิ่นได้ควบคุมจัดการป่าอยู่ ในอีกด้านหนึ่งการขยายอำนาจรัฐที่เข้ามาจัดการป่าชุมชน ก็ได้ทำลายอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม โดยสนับสนุนองค์กรชุมชนใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่จัดการป่าชุมชนแทนองค์กรชุมชนเดิมที่อิงกับอำนาจท้องถิ่น ซึ่งอำนาจรัฐก็ไม่ได้ให้อำนาจอย่างแท้จริงกับองค์กรที่ตนได้เข้าไปสนับสนุน สถานะดังกล่าวทำให้เกิดช่องว่างทางอำนาจ ซึ่งมีลักษณะที่อำนาจท้องถิ่นก็ไม่สามารถทำงานได้ เพราะได้ถูกลดทอนความชอบธรรมลงไป ขณะที่องค์กรซึ่งทำหน้าที่จัดการป่าที่รัฐสนับสนุนก็ไม่มีอำนาจในการควบคุมที่แท้จริง เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ชาวบ้านที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงกว่าคนกลุ่มอื่นในชุมชน ทำลายอำนาจที่ควบคุมจัดการป่า โดยเข้ายึดพื้นที่ป่าโดยหลักกรรมสิทธิ์เอกชน ในทางหนึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงในบริบทที่รัฐขยายอำนาจเข้าสู่ชุมชน ในอีกทางหนึ่งเป็นการสนองต่อระบบตลาด ซึ่งการใช้หลักกรรมสิทธิ์เอกชนดังกล่าวเป็นการกีดกันสิทธิของคนกลุ่มอื่น ที่จะเข้าถึงป่าชุมชนโดยหลักสิทธิการใช้ ส่งผลให้ชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ

ต้องเข้าไปใช้ทรัพยากรในป่าชุมชนที่ควบคุมโดยหลักสิทธิการใช้อย่างเข้มข้น จึงเกิดความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชนขึ้น

ประเด็นที่สอง ศักยภาพในการตีความของชาวบ้าน ผลจากการศึกษาพบว่า ภายได้เงื่อนไขของช่องว่างทางอำนาจที่เกิดขึ้น ในทางหนึ่งได้ทำให้เกิดความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร แต่อีกด้านหนึ่งได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม โดยได้เข้ามาตีความกฎเกณฑ์การจัดการป่าชุมชนอย่างกว้างขวาง ชาวบ้านแต่ละกลุ่มต่างได้หยิบใช้ และตีความกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์กับตนมาสร้างความชอบธรรม อย่างไรก็ตามหลักการที่ชาวบ้านใช้ในการตีความดังกล่าวยังอยู่บนพื้นฐานของอำนาจชุมชน กล่าวคือชาวบ้านได้ตีความกฎจารีตประเพณี กฎเกณฑ์ป่าชุมชน สิทธิการใช้ สิทธิจากแรงงาน สิทธิเพื่อการยังชีพ ดังนั้นแม้ชาวบ้านจะมีความเห็นแตกต่างกันในหลักการจัดการป่าชุมชน แต่ก็มีความเห็นพ้องว่าการจัดการป่าชุมชนต้องเป็นสิทธิชุมชนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตีความกฎเกณฑ์อย่างกว้างขวาง แต่ก็ไม่สามารถแสวงหาแนวทางจัดการความขัดแย้งได้ เนื่องจากได้เกิดสภาวะช่องว่างทางอำนาจขึ้นในการจัดการป่าชุมชน

ประเด็นที่สาม อิทธิพลของรัฐและตลาด ผลการศึกษาพบว่า การแทรกแซงของรัฐและตลาดได้ทำให้เกิดเงื่อนไขที่เป็นปัญหาต่อการจัดการป่าชุมชน และสร้างความขัดแย้งขึ้นในชุมชนสำหรับอิทธิพลของตลาดนั้น ได้ทำให้ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น รวมทั้งยังทำให้เกิดความต้องการสิทธิปัจเจกบุคคล ซึ่งสิทธิปัจเจกหรือความต้องการกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนั้นมีลักษณะเป็นการกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรของสมาชิกในชุมชน จึงเป็นปัญหาในการจัดการทรัพยากรของส่วนรวมที่เน้นการจัดการ ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างหลากหลายมากกว่า

สำหรับอิทธิพลของรัฐนั้น การเข้าไปจัดการป่าอุทยานแห่งชาติสาละวิน และการเข้าไปจับกุมการใช้ทรัพยากรจากป่าต้นน้ำ ได้สร้างความไม่มั่นคงในการจัดการป่าชุมชน เพราะชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ได้เกิดความไม่มั่นใจว่าชุมชนจะมีสิทธิในการจัดการป่าอีกต่อไป หรือรัฐจะขยายอำนาจเข้ามาจัดการพื้นที่ป่า ความไม่มั่นคงดังกล่าวนี้นำไปสู่การพยายามยึดพื้นที่ป่าเป็นของปัจเจกบุคคล และการใช้ทรัพยากรในป่ามากขึ้น ขณะเดียวกันการเข้ามาสนับสนุนป่าชุมชนของรัฐ ซึ่งไม่ได้ให้อำนาจที่แท้จริงกับองค์กรชุมชนก็ส่งผลให้เกิดการจัดการแบบเปิด เนื่องจากอำนาจท้องถิ่นที่เคยจัดการพื้นที่ป่าอยู่เดิมได้ถูกลดทอนความชอบธรรมลงไป ขณะที่องค์กรใหม่ซึ่งรัฐให้การยอมรับ

รับก็ไม่ได้มอบอำนาจให้เต็มที่ จึงไม่สามารถบังคับใช้อำนาจได้อย่างแท้จริง การเข้ามาสนับสนุนป่าชุมชนโดยไม่มอบอำนาจให้องค์กรจัดการดังกล่าว จึงทำให้เกิดผลเสียมากกว่าจะเป็นผลดีต่อการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

ประเด็นที่สี่ ความขัดแย้งในชุมชนไม่ได้นำไปสู่การแตกหัก แม้ว่าชาวบ้านในกลุ่มต่าง ๆ จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้นในการจัดการป่าชุมชน เพราะต่างก็ได้ตีความเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้สร้างความแตกหักขึ้น ทั้งนี้เพราะมีการคานกันระหว่างอำนาจที่มีอยู่อย่างหลากหลายภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกคือ อำนาจอรัฐ และอำนาจตลาด กับอำนาจท้องถิ่นซึ่งชาวนาทุกกลุ่มต่างยอมรับร่วมกัน เช่น ชาวนาจนบางคนแม้ต้องการจะขายไม้ออกไปนอกชุมชน แต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะมีอำนาจท้องถิ่นกำกับอยู่ อย่างไรก็ตามหากมีการลักลอบขายไม้ออกข้างนอกก็อาจถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ส่วนกลางจับกุมได้ ลักษณะดังกล่าวทำให้ชาวนาทุกกลุ่มต่าง ๆ ไม่สามารถหาผลประโยชน์สูงสุดให้กับกลุ่มของตนได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ความขัดแย้งดังกล่าว ยังไม่ได้เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ซึ่งจะนำไปสู่ความแตกหัก ทั้งนี้เพราะชาวนาแต่ละกลุ่มมีการผสมผสานกัน เช่นกลุ่มผู้นำฝ่ายค้านได้สนับสนุนชาวนาจน และชาวนากลาง ทั้ง ๆ ที่กลุ่มผู้นำฝ่ายนี้เป็นชาวนารวย หรือชาวนารวยที่ทำไร่ ก็ถูกต่อต้านจากชาวนาทุกกลุ่ม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการป่าที่เหมาะสมกับชาวนาทุกกลุ่ม มากกว่าจะเป็นการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดของคนแต่ละชนชั้น

6.2 ข้อโต้แย้งทางทฤษฎี

จากการศึกษาของวิทยานิพนธ์นี้ ได้แสดงให้เห็นข้อโต้แย้งทางทฤษฎีในทางสังคมศาสตร์ในสามประเด็น

ประเด็นแรก การศึกษาการจัดการความขัดแย้งในป่าชุมชน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และกลุ่มคนเหล่านี้ก็มีความขัดแย้งกันอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบนี้เป็นไปในทางตรงกันข้ามกับแนวคิดกระแสหลักที่นักวิชาการของรัฐได้ใช้อธิบายว่า หมู่บ้านมีความสมานฉันท์และมีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (homogeneous and consensus) (อานันท์, 2538) ซึ่งการมองเช่นนี้เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างรัฐชาติ โดยต้องการสร้างภาพหมู่บ้านให้เป็นสังคมอุดมคติ มีความเรียบง่าย และเป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมที่มีความสงบสุข

ขณะเดียวกันก็เป็นการโต้แย้งกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่มองสังคมหมู่บ้านในลักษณะสถิต (static) โดยพยายามเน้นศักยภาพของชุมชนบนพื้นฐานของการมีความร่วมมือร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูล และดำรงอยู่ตามกรอบจารีตประเพณี ดังเช่นงานของฉัตรทิพย์ (2538) และงานศึกษาของตุลวัตร (2536) ในการศึกษาพื้นที่เดียวกัน ในเรื่องการกล่อมเกลாதาสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ที่ไม่ได้ศึกษาถึงบริบทเงื่อนไขที่ชุมชนต้องเผชิญกับอำนาจรัฐ และการขยายตัวของระบบตลาด จึงทำให้มองเห็นว่าชุมชนหยุดนิ่ง และชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ไม่มีความขัดแย้งกัน ขณะเดียวกันก็มองว่าชาวบ้านยังยึดหลักจารีตประเพณีในการจัดการป่าชุมชนอยู่อย่างเข้มแข็ง โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือการปรับตัวใด ๆ การจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านจึงมีลักษณะเป็นอุดมคติที่สมบูรณ์

ในแง่ของการศึกษาความขัดแย้ง วิทยานิพนธ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่า แม้ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ จะปรากฏให้เห็นเสมือนเป็นความขัดแย้งในผลประโยชน์จากการใช้หรือการยึดพื้นที่ป่า แต่ก็พบว่า ในความเป็นจริงความขัดแย้งดังกล่าวเป็นการแสวงหาแนวทางการจัดการป่าชุมชน ซึ่งมีการถ่วงดุลจากชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ที่ตีความการเข้าถึงในหลายหลักการ เช่น ประเด็นเรื่องสิทธิ ประเด็นความยุติธรรม ประเด็นความยั่งยืน และประเด็นอำนาจ อันจะนำไปสู่การจัดการโดยหน่วยทางสังคมใหม่ที่มีความเหมาะสมกับบริบทเงื่อนไขของชุมชน ลักษณะดังกล่าวเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่มองว่า มนุษย์เป็นเพียงผู้แสวงหา ผลประโยชน์เฉพาะหน้าในระยะสั้น ๆ และมักยึดติดกับการวิเคราะห์ความขัดแย้งในระดับผลประโยชน์ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์อย่างจำกัด และไม่นำไปสู่ความเข้าใจในศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งมุ่งทั้งผลประโยชน์ระยะยาว และความต้องการคุณค่าอื่น ๆ มากกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง

นอกจากนี้ความขัดแย้งที่ค้นพบยังไม่ได้เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ซึ่งจะนำไปสู่ความแตกหัก ทั้งนี้เพราะชาวเขาแต่ละกลุ่มมีการผสมผสานกัน เช่นกลุ่มผู้นำฝ่ายค้านได้สนับสนุนชาวนาจน และชาวนากลาง ทั้ง ๆ ที่กลุ่มผู้นำฝ่ายนี้เป็นชาวนารวย หรือชาวนารวยที่ทำได้ ก็ถูกต่อต้านจากชาวนาทุกกลุ่ม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการป่าที่เหมาะสมกับชาวนาทุกกลุ่ม มากกว่าจะเป็นการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดของคนแต่ละชนชั้น ดังนั้นผลของการศึกษานี้ จึงเป็นการโต้แย้งกับแนวคิดมาร์กซิสต์ดั้งเดิม ที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยยึดมั่นอยู่กับการวิเคราะห์ความขัดแย้งทางชนชั้น

ในประเด็นการศึกษาความขัดแย้งในป่าชุมชนนี้ มีความสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องพลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า : กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน ของ

พฤษ (2542) ที่พบว่าภายใต้บริบทการขยายตัวของอำนาจรัฐ และระบบตลาด ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า ซึ่งเกิดจากกลุ่มชาวบ้านที่มีความแตกต่างหลากหลายต้องการช่วงชิงอำนาจในการควบคุมพื้นที่ป่า โดยมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำ และความขัดแย้งในการตีความของชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ในลักษณะที่ไม่เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา ก็มีความแตกต่างกัน ในประเด็นของการจัดการความขัดแย้ง งานศึกษาของพฤษนั้นพบว่า ชาวบ้านแต่ละกลุ่มสามารถหาข้อยุติในการแย่งชิงการเข้าถึงพื้นที่ป่า โดยการจัดสรรพื้นที่ให้กับคนทุกกลุ่มอย่างลงตัว แต่ผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้พบว่า ชาวบ้านไม่สามารถจะจัดสรรพื้นที่ป่าที่มีการแย่งชิงกันได้ เพราะอำนาจท้องถิ่นได้ถูกลดทอนความชอบธรรมลง จนไม่สามารถเข้าไปจัดสรรพื้นที่ป่าได้ ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขที่แตกต่างกันระหว่างพื้นที่ศึกษา กล่าวคือพื้นที่ศึกษาในกรณีจังหวัดลำพูนนั้น ชาวบ้านต้องเผชิญกับการแย่งชิงพื้นที่ป่าของรัฐ ส่วนพื้นที่ศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาวบ้านไม่ได้เผชิญกับการแย่งชิงพื้นที่ป่าของรัฐโดยตรง แต่รัฐได้ขยายอำนาจมาในการจัดการป่าชุมชน

ประเด็นที่สอง ช่องว่างทางอำนาจ จากการศึกษาพบว่า บริบทที่ชุมชนต้องเผชิญกับอิทธิพลของรัฐ และอิทธิพลตลาด ซึ่งได้ขยายอำนาจเข้าไปจัดการทรัพยากรนั้น อำนาจรัฐจะเข้าไปลดทอนอำนาจท้องถิ่นที่จัดการทรัพยากรอยู่ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้สถาปนาอำนาจใหม่ขึ้นมาจัดการ ขณะที่อิทธิพลจากตลาดทำให้เกิดความต้องการสิทธิปัจเจกบุคคลสูงขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการขัดกันของอำนาจที่ทับซ้อนกันอยู่อย่างหลากหลาย ทำให้เกิดสถานะที่ไม่มีอำนาจใดสามารถควบคุมจัดการทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ จึงเกิดการจัดการแบบเปิดในทรัพยากรของชุมชน และเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

ผลการศึกษาในประเด็นนี้ สอดคล้องกับบรรดักดีและคณะ (2536) ได้ศึกษาถึงพัฒนาการของกฎหมายป่าไม้ไทยจากมิติประวัติศาสตร์ พบว่าก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบรัฐสมัยนั้น สิทธิในการจัดการทรัพยากรจะเป็นของชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐส่วนกลางให้การรับรองและไม่ได้เข้าไปแทรกแซง สภาพดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐไทยต้องเผชิญกับการขยายอำนาจของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งทำให้รัฐต้องปฏิรูปการเมืองมีการขยายอำนาจรัฐในการจัดการที่ดินและพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น โดยใช้กฎหมายที่มีลักษณะอำนาจนิยมเป็นกลไกค่อย ๆ ลดทอนสิทธิของชุมชนลงไปเรื่อย ๆ สภาพที่รัฐขยายอำนาจในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นยังคงมีอำนาจตามประเพณีในการจัดการทรัพยากรอยู่ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและ

ชาวบ้าน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Vandergeest and Peluso (1995) ที่พบว่า รัฐจะขยายอำนาจบนพื้นฐานของพื้นที่(territorialization) จากหลักการดังกล่าวเมื่อรัฐครอบครองเหนือดินแดน รัฐจึงมีอำนาจและหน้าที่เหนือคนในพื้นที่นั้น โดยอำนาจรัฐสมัยใหม่จะเป็นการขยายอำนาจจากส่วนกลาง และจะพยายามให้อำนาจอื่นต้องขึ้นอยู่กับกฎหมาย นอกจากรัฐจะขยายอำนาจเข้ามาควบคุมจัดการพื้นที่ป่าแล้วยังพบว่า การขยายอำนาจของรัฐจะทำให้เกิดการความขัดแย้งกับจารีตประเพณี และอำนาจท้องถิ่นที่ได้จัดการพื้นที่ป่านั้นอยู่ก่อน จึงถูกต่อต้านจากคนในชุมชนนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาของวิทยานิพนธ์พบว่า นอกจากการขยายอำนาจของรัฐ สภาวะดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายกับประเพณีแล้ว ยังทำให้เกิดสภาวะการซ้อนทับของอำนาจต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในการจัดการป่า คืออำนาจจารีตประเพณี อำนาจท้องถิ่น อำนาจรัฐ และอำนาจตลาด ซึ่งทำให้เกิดการขัดกันของอำนาจที่มีอยู่อย่างหลากหลายนั้น ทำให้ไม่มีอำนาจใดสามารถบังคับใช้ได้เต็มที่ ลักษณะดังกล่าวนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรและการจัดการแบบเปิด รวมทั้งยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตีความ ซึ่งคล้ายคลึงกับการศึกษาของ Melannia G. Wiber (1993) ที่ศึกษาการแทรกตัวของรัฐผ่านการออกกฎหมายเพื่อเข้า ควบคุมทรัพยากร ดิน น้ำ เหมืองทองคำ ในฟิลิปปินส์ และพบการซ้อนทับของกฎเกณฑ์หลาย ๆ กฎเกณฑ์ ทั้งที่เป็นกฎระเบียบประเพณีของท้องถิ่น และกฎเกณฑ์ตามกฎหมายของรัฐ ซึ่งเกิดจากบริบททางประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์มีการออกกฎหมายโดยหลายประเทศ คือ อเมริกา สเปน ฟิลิปปินส์ ที่เข้ามาล่าอาณานิคม ผลที่เกิดจากการแทรกตัวของรัฐผ่านกฎหมายดังกล่าวทำให้เกิดการทับซ้อนของกฎเกณฑ์หรือ ระบบพหุกฎหมาย (legal pluralism)

ประเด็นที่สาม ศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความสามารถในการตีความในประเด็นสำคัญ ๆ คือ ความเป็นธรรม ความยั่งยืน และอำนาจท้องถิ่น เพื่อแสวงหาหลักการในการจัดการป่าชุมชนใหม่ ในประเด็นนี้ Scott มองว่า ชาวนาจะใช้การต่อต้านในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าทางวัตถุ โดยตีความระเบียบของระบบคุณค่าที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มของตนมาใช้ การต่อต้านของชาวนาจึงมีลักษณะไม่เป็นขบวนการ และไม่ได้เป็นไปเพื่อเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต แต่เป็นไปเพื่อให้มีกินมีอยู่ในระบบเก่านั้น โดยเฉพาะจะวิเคราะห์ผู้ศึกษาในลักษณะของผู้กระทำการที่มีความเป็นตัวตน มีความรู้สึกนึกคิด และมีความสามารถในการตีความ เลือกสรร หยิบใช้ระเบียบของระบบคุณค่า (Scott 1985) สอดคล้องกับใน

การศึกษาที่พบว่า ชาวนาจนได้ใช้ระเบียบของระบบคุณค่า ที่ความชวาวรายว่า ต้องมีความเชื่อ เพื่อเผื่อแผ่กับตน โดยใช้อ้างเพื่อให้ชาวนายยินยอมให้กลุ่มของตนเข้าถึงพื้นที่ป่าก่อน คนกลุ่มอื่น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษามีความขัดแย้งกับ Scott อยู่บางประการ เพราะแนวคิดการต่อต้านในชีวิตประจำวันนั้น ได้จำกัดศักยภาพของชาวนาไว้เพียงการแก้ปัญหาเพื่อการยังชีพ โดยเห็นว่า ชาวนาไม่สามารถก้าวข้ามไปสู่ประเด็นนามธรรมได้ ผลจากการศึกษานี้มีความขัดแย้งกับ Scott เนื่องจากพบว่า ในบริบทของการขยายอำนาจรัฐและตลาด ชาวนาได้ตีความประเด็นด้านสิทธิอย่างกว้างขวาง รวมทั้งยังตีความประเด็นอำนาจท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร โดยยืนยันว่า การจัดการป่าชุมชนจะต้องเป็นสิทธิท้องถิ่นเท่านั้น

การศึกษานี้สอดคล้องกับ Wiber (1993) ที่พบว่า ในบริบทของสังคมที่รัฐได้มีการขยายอำนาจโดยการออกกฎหมายทำให้เกิดการซ้อนทับของกฎเกณฑ์หลายกฎเกณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายและกฎตามจารีตประเพณี สถานการณ์เช่นนี้ชาวบ้านในฐานะเป็นผู้กระทำการจะเลือกหยิบใช้และตีความกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์กับตน ผลจากการศึกษาพบว่าในชุมชนมีการทับซ้อนของกฎเกณฑ์หลายกฎ คือ กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณี กฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มผู้นำทางการเมือง กฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มผู้นำฝ่ายค้าน และกฎหมาย และชาวบ้านมีศักยภาพในการเลือกหยิบใช้ตีความกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์กับตน เพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรจากป่าได้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็พบว่าหมู่บ้านภายใต้บริบทที่รัฐได้ขยายอำนาจเข้ามาจัดการทรัพยากรนี้ ชาวบ้านได้เลือกหยิบกฎเกณฑ์ที่เป็นหลักการของอำนาจท้องถิ่นมาใช้เพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ

ในประเด็นศักยภาพของชาวบ้านในการต่อต้าน และการต่อรองกับอำนาจรัฐ การศึกษานี้พบว่ามีความสอดคล้องกับงานของ Peluso (1992) ที่พบว่าชาวบ้านได้ใช้มุมมองทางวัฒนธรรมเพื่อต่อต้านการแย่งชิงการจัดการทรัพยากรป่าโดยรัฐ ในพื้นที่ศึกษานั้นชาวบ้านจะอ้างความชอบธรรมในการแย่งชิงการจัดการกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยอ้างว่าป่าเป็นเสมือนบ้าน เป็นมรดกของบรรพบุรุษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาหวงแหนยิ่งชีพ ซึ่งแตกต่างไปจากรัฐที่ถกเถียงโดยใช้หลักกฎหมาย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ใช้ความทรงจำทางสังคมมาต่อต้านรัฐ เช่นชาวบ้านเลือกหยิบความทรงจำเมื่อครั้งรัฐให้สัมปทานทำไม้กับบริษัทเอกชน ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นได้ส่งผลให้แม่น้ำในหมู่บ้านแห้งขอดลง จนไม่มีน้ำเพียงพอในการทำนาดำ และนำมาซึ่งการต่อต้านการให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐ จนเกิดการปรับเปลี่ยนมาสู่การจัดการป่าชุมชนในที่สุด ชาวบ้านได้ใช้ความทรงจำทางสังคมดังกล่าวมาต่อต้านเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามายึดไม้ของชาวบ้านว่าไม่มีความชอบธรรม เพราะในอดีตรัฐเป็นผู้ทำลายป่า ต่อมาชาวบ้านจึงได้ดูแลรักษาจนสภาพของป่ามีความอุดมสมบูรณ์ แต่

รัฐกลับจะเข้ามาจัดการควบคุม การใช้ความทรงจำทางสังคมดังกล่าวนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ Moore (1993)

6.3 ข้อเสนอในทางการพัฒนาสังคม

จากข้อเท็จจริงในพื้นที่ศึกษาที่ได้พบสภาวะช่องว่างทางอำนาจเกิดขึ้นในการจัดการป่าชุมชน ลักษณะดังกล่าวนี้แม้ว่าชาวบ้านในกลุ่มต่าง ๆ จะพยายามเข้ามาตีความกฎเกณฑ์อย่างกว้างขวาง แต่ก็ไม่สามารถยุติความขัดแย้งดังกล่าวได้ เพราะรัฐได้ทำลายความชอบธรรมของอำนาจท้องถิ่นลงไป ขณะเดียวกันก็ไม่ได้สถาปนาอำนาจใหม่ขึ้นมาจัดการป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้ชาวบ้านจะไม่สามารถจัดการความขัดแย้งในการจัดการป่าชุมชนลงไปได้ แต่ก็ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าหลักการจัดการป่าชุมชนนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของอำนาจท้องถิ่น ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงขอเสนอให้รัฐได้รับรองความชอบธรรมของอำนาจท้องถิ่นที่ควบคุมจัดการป่าของชุมชนอยู่ โดยรับรองพระราชบัญญัติป่าชุมชน ซึ่งเป็นการรับรองความชอบธรรมในการจัดการโดยอำนาจท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการขจัดสภาวะช่องว่างทางอำนาจที่เกิดขึ้นในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรท้องถิ่นต่อไป